

ЛИСЕНКО Л. Г.,

канд. істор. наук, доцент кафедри філософії та
суспільствознавства Уманського державного
університету імені Павла Тичини

м. Умань

МАЙБУТНЄ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВІДДІЛЕННЯ ЧИ НАДДЕРЖАВА

Кінець ХХ – початок ХХІ сторіччя позначився такими основними групами політичних процесів, а саме: закінчення «холодної війни», зникнення глобальної дихотомії «капіталізм – соціалізм», завершення протистояння «Схід – Захід»; розпад СРСР та соціалістичної системи, поява на мапі світу нових держав; активізація інтеграційних процесів в Європі, пов'язаних з Європейським Союзом, утворенням Шенгенської зони та зони євро; створення відносно сильного центру в Азії в особі Китаю; поширення руху ісламського фундаменталізму в окремих країнах Азії та Африки.

Серед названих груп процесів найбільший вплив на цивілізаційний розвиток людства будуть мати, зокрема, процеси зближення Європи та Америки, синтезу політичних моделей Сходу та Заходу, модернізації Сходу, просторового розширення євроцентристського світу і його цінностей на нові країни та регіони.

Мета роботи – аналіз основних проблем, які виникли в Європейському Союзі наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття і можуть вплинути на його майбутнє.

Об'єднана Європа є одним з унікальних геополітичних і соціальних проектів сучасності. Європейський Союз на сьогоднішній день об'єднує 28 європейських країн. Останньою до нього приєдналася 1 липня 2013 року Хорватія. Кризи глобальних структур, вповільнення розвитку світової економіки не могли не вплинути на ЄС як суб'єкта міжнародних відносин та міжнародної політики, на формування його внутрішніх проблем.

Насамперед, це економічні проблеми. Три роки поспіль шукають очільники європейських країн шляхи виходу з економічної кризи та кризи євро. Справа в тому, що для засновників об'єднаної Європи економіка була, на думку Мішеля Вівьорки, засобом, а не метою. Метою були мораль і політика [1, с. 39]. Саме тому ЄС так складно переживає нинішню економічну, монетарну та фінансову кризи. Як результат, навесні 2013 року Кіпр став п'ятою країною єврозони, де почалися переговори про необхідність фінансової допомоги. Умови пакета економічної допомоги свідчать про крайнє роздратування держав-кредиторів. Фінансові вливання відтепер повинні поєднуватись із залученням грошей приватних інвесторів. Кіпру було сказано, що його банки не отримають допомоги коштом європейських платників податків [2, с. 34].

Для того, щоб уникнути помилок, яких припустилися під час надання допомоги Греції, коли члени єврозони позичили більше коштів, ніж греки зможуть будь-коли повернути, Фінляндія, Нідерланди і ФРН планують відмежувати єврозону від ідеї об'єднання боргових зобов'язань, зміцнити засадничі межі євро, визначені Маастрихтським договором, який передбачає, що кожна країна сама повинна відповідати за власну економічну політику. І якщо південні країни ЄС ведуть мову про можливий вихід із зони євро, прибалтійські держави висловлюють бажання до неї приєднатися. Так, у 2011 році до єврозони приєднала Естонія, у 2013 році – Латвія, заявили про свої наміри вступити у зону євро Польща і Литва. В Іспанії та Італії державної підтримки потребують не тільки центральні банки, а й регіони якраз тоді, коли уряди цих держав самі шукають запозичення під доступні відсотки [3, с. 30 – 31]. Без сумніву, з одного боку, розробка і корекція фінансової політики у валютному союзі, де учасники не можуть девальвувати грошову одиницю, – набагато важча справа, ніж вирішення цих проблем в окремо взятій країні, проте країнам-членам ЄС отримати фінансову допомогу від країн-кредиторів менш проблематично. Наприклад, Хорватія останні п'ять років перебуває у стані затяжного економічного спаду, у 2012 році показники економічного зростання знизилися на два відсотки, безробіття – на рівні 20 відсотків, серед

молоді безробітний – кожен другий, набувши членство в ЄС, уже на поточний рік вона очікує субвенцій у розмірі 655 мільйонів, а на бюджетний період 2014 – 2020 років – ще 13,7 мільярда євро [4, с. 9].

Друга проблема пов'язана із зростанням невдоволення в основних країнах єврозони через строкатість політичної культури в межах ЄС, насамперед, це стосується Болгарії та Румунії. Так, Нідерланди рішуче настроєні ветоувати заявку на членство в Шенгенській зоні обох країн, доки вони не посилять боротьби з хабарництвом, організованою злочинністю, не зможуть забезпечити свободу ЗМІ. В свою чергу, переживши набагато складніші часи ні Болгарія, ні Румунія не співчуває країнам ЄС, які опинилися у фінансовій кризі, наприклад, Греції, громадяни якої приблизно втричі заможніші за них самих. «Ми не підтримуємо країн, які порушують правила Євросоюзу», – заявив Ніколай Младенов, міністр закордонних справ Болгарії [5, с. 39].

Ще одна проблема — це можливий вихід Великої Британії з ЄС. Багато в чому британці були завжди в Євросоюзі лише однією ногою, тому що не приєдналися ні до єврозони, ні до Шенгенської безвізової зони. Британія, по-перше, вже заявила, що планує вийти з кількох європейських програм співпраці у сфері права і охорони порядку, а по-друге, Д. Кемерон, прем'єр-міністр Великої Британії, заветував у 2011 році «фіскальний пакт», тобто угоду, що мала за мету посилення бюджетної дисципліни. У своїй січневій промові у 2013 році він пообіцяв, якщо переговори з керівництвом ЄС, лідерами країн-членів Євросоюзу, парламентськими партіями Британії завершаться успішно, то, на його думку, британці зможуть висловити своє ставлення до ЄС на референдумі, який буде проведено після наступних виборів, але не пізніше 2017 року [6, с. 37].

Видання «The Economist» називає кілька чинників, які можуть утримати Британію від виходу з ЄС. Це, по-перше, невдоволення політикою Д. Кемерона не тільки з боку Лейбористської чи союзної Ліберал-демократичної партії, а й рідної Консервативної партії, зростання популярності Партії незалежності Сполученого Королівства (UKIP). До речі, у ході нещодавніх місцевих виборів

ця політична сила здобула значну кількість місць у місцевих радах Англії. У деяких регіонах вона мало не витіснила представників консерваторів, а в інших – її кандидати суттєво випередили кандидатів від лейбористів і ліберал-демократів [7, с. 34]. До того ж, лише чверть прибічників цієї партії ставлять на перше місце питання про членство Британії в ЄС. По-друге, Німеччина вже меншою мірою відчуває потребу в членстві Британії. По-третє, на відміну від Британії, більшість держав, які не є членами Єврозони, хотіли б зберегти з нею достатньо тісні зв'язки. По-четверте, загроза виходу Британії навіть у дружніх країн відбиває охоту ставати на її позиції. І найважливіше те, що більшість лідерів ЄС вважають, що вирішення питань, пов'язаних з кризою зони євро, має бути важливішим за вимоги Британії, тож їх обурюють її спроби скористатися цією кризою у власних інтересах.

Розгортання сепаратистських рухів в деяких країнах-членах Євросоюзу, що може призвести до появи нових держав на європейському континенті, стало ще однією проблемою для ЄС. Це стосується, насамперед, Великої Британії, Бельгії, Франції, Іспанії.

Якщо в ХХ ст. припинила своє існування Британська імперія, то в ХХІ ст. може розвалитися й Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії. І якщо ірландці-католики із Ольстера уже не одне десятиріччя виступають за приєднання своїх шести графств до Ірландії, то шотландські націоналісти про свої плани заявили після перемоги на виборах у 2011 році. 5 травня 2011 року шотландський націоналіст Алекс Салмонд, здобувши абсолютну більшість у місцевому парламенті, заявив, що Шотландія повинна отримати повний суверенітет і стати самостійним членом ЄС. 15 жовтня 2012 року прем'єр-міністр Великої Британії Д. Кемерон і перший міністр уряду Шотландії А. Салмонд підписали угоду, яка визначила умови проведення референдуму щодо незалежності Шотландії у 2014 році. Сьогодні ідею повної її незалежності підтримують 30 – 40 відсотків шотландців [8, с. 6].

У Франції боротьбу за незалежність ще в 70-ті роки ХХ століття розпочали корсиканці. Сепаратисти практикують викрадення громадян, напади на

відділення жандармерій, на представників місцевої влади. В 1991 році Корсика отримала особливий статус у складі Франції, але це не влаштовує сепаратистів. Вони домагаються від уряду держави визнання «народу Корсики» і надання острову повної політичної незалежності. Як перший крок, погоджуються на розширення автономних прав Корсики.

В Іспанії сепаратистські рухи поширюються в Країні Басків, Каталонії, Галісії. Сьогодні в Іспанії проживає понад 2 млн. басків, у Франції їх у десять разів менше. Баски мали свою державу тільки за часів громадянської війни, тоді в 1936 році була проголошена республіка Еускаді, яка проіснувала до 1937 року і пала під натиском військ Франко. Не дивлячись на поступки з боку іспанського уряду, який розширив автономні права Країни Басків, розгром ліворадикальної терористичної організації ЕТА, зниження рівня підтримки цієї організації з боку громадян, у басків не зникає прагнення утворити власну державу.

Після гігантського мирного маршу 11 вересня 2012 року на центральній площі Барселони з'явилося гасло: «Каталонія – наступна незалежна держава Європи». Лідер тамтешнього уряду, націоналіст Артур Мас, публічно підтримав демонстрантів. Сьогодні тільки третина каталонців – переконані «самостійники», багатьох інших просто дратує, що їхні податки йдуть на підтримку бідніших областей країни. Місцеві жителі не розуміють, чому з їхніх кишень викачують 8% ВВП Каталонії, тобто 16 млрд. євро щороку, тоді як держава різко обмежила видатки на охорону здоров'я та освіту в регіоні [9, с. 20]. Каталонцям А. Мас пообіцяв проведення у 2014 році референдуму з питання відділення від Іспанії, але уряд Іспанії заявив, що може притягнути його до кримінальної відповідальності за сепаратизм [8, с. 6]. На нашу думку, основні причини проблем Каталонії, – це економічна рецесія і катастрофічно неефективне управління попередніх регіональних урядів. Здобуття нею незалежності цих проблем не вирішить.

Особливо турбує Євросоюз ситуація в Бельгії, на території якої може з'явитися нова держава – фламандськомовна Фландрія, а франкомовна

Валлонія може приєднатися до Франції, тому що в Брюсселі розташовані офіси багатьох міжнародних організацій, зокрема ЄС і НАТО. Аналітики пов'язують нинішню кризу бельгійської державності з останньою світовою економічною кризою, яка уповільнила темпи економічного розвитку як країни в цілому, так і Фландрії, збільшила розміри зовнішнього боргу держави. Така ситуація знову активізувала конфлікт між Фландрією та Валлонією, тому що жителі більш багатой Фландрії не бажають за свій рахунок надавати субсидії бідній Валлонії. Наслідком цього конфлікту стала перемога на муніципальних виборах у Фландрії партії «Новий фламандський альянс», яка виступає за зміну форми державного устрою Бельгії з федерації на конфедерацію, а згодом – за поділ країни на дві держави. Сьогодні ж федеральна влада повільно передає свої повноваження регіональним урядам Фландрії та Валлонії [8, с. 6].

Можна назвати ще одну проблему ЄС – це криза його інституцій. Свідченням цього є, насамперед, відсутність погодженості і скоординованості дій між Європейською комісією, Радою ЄС і Європарламентом, бюрократизація центральних органів ЄС, відсутність європейських лідерів, які здатні запропонувати своє бачення того, якою буде об'єднана Європа, наприклад, через 15 років, відсутнє серйозне обговорення питань подальшого розширення ЄС, доцільності розширення тощо.

Ніколя Тензер, керівник Ініціативи поширення французького досвіду в Європі та світі, вважає, що за умови продовження процесу прийому нових країн до Євросоюзу, потрібно вирішити, які нові інституції слід запровадити, тому що, наприклад, для вирішення фінансових питань бракує механізму, здатного забезпечити нову структуру бюджету й визначити пріоритетні питання в подоланні кризи єврозони, визначитися врешті-решт з проблемою цінностей.

Французький філософ Поль Тібо вважає найбільшою проблемою ЄС його організаційні засади та не відкритість до зовнішнього світу. На його думку, об'єднана Європа сьогодні занадто зайнята собою, нею керують дедалі більш забюрократизовані структури, рішення на найвищому рівні, які визначають життя ЄС, іноді ухвалюються за лічені години, без належного обговорення і

осмислення, без консультацій з громадянами країн-членів Євросоюзу [10, с. 42 – 43].

Н. Тензер бачить три сценарії майбутнього для Євросоюзу. Перший сценарій – «чорний» - базується на низці економічних катастроф для Європи у випадку, якщо євროзона не витримає кризи й деякі країни вийдуть з неї. Такий варіант призведе до зростання безробіття, активізації праворадикальних угруповань і антиглобалізаційного руху, відмови від Шенгенської зони, охолодження взаємовідносин між ЄС і США, більш агресивної політики Росії щодо своїх європейських сусідів. Другий сценарій – «зелений» - заснований на ідеї, що ЄС та міжнародні організації, включно з МВФ, здатні дати раду економічній кризі. Майбутньому об'єднаній Європи має сприяти поява харизматичних лідерів, а також спроможність президента США та європейських політиків обговорювати спільні проблеми. Третій сценарій – «сірий», який може бути «темно-сірим» чи «світло-сірим» і базуватися на продовженні тих кроків, які вже зроблені для виходу із кризи [11, с. 28 – 29].

Видання «The Economist» висуває свій план майбутнього ЄС, намагаючись обмежити як спільне вирішення боргової проблеми, так і поступки суверенітетом, тобто пропонує обмежений варіант федералізму, хоч і він таїть в собі певні небезпеки [12, с. 24 – 27]. На нашу думку, такий варіант більш реальний, ніж перетворення ЄС у наддержаву чи федерацію, тим більше, що існують суттєві відмінності у поглядах, наприклад, Франції та Німеччини на майбутнє ЄС. Марк-Олів'є Падіс, віце-президент аналітичного центру «Terra Nova», зазначає, що між цими країнами є принципові розбіжності у двох засадничих питаннях. Перша пов'язана зі спільною європейською валютою. Німеччина вважає, що урядам не потрібно безпосередньо регулювати монетарну політику, достатньо визначити чіткі правила для всіх гравців на фінансовому полі, але не втручатись у цю сферу. Франція ж пропонує більшу відповідальність європейських політиків за долю спільної валюти й відстоює право на активне втручання уряду в справи економіки та фінансів. Друга істотна різниця — в уявленні про устрій ЄС в майбутньому. Німеччина бачить

ЄС федерацією, тому що для них федералізм цілком зрозумілий і прийнятний. А у, навпаки, Франції ж завжди були проблеми з розумінням доцільності федеративного устрою ЄС [13, с. 34 – 35]. Вже сьогодні німецька дипломатія докладає максимум зусиль, щоб домогтися протягом поточного року об'єднання посад керівника Європейської комісії та голови Європейської ради в одну – президента Євросоюзу. На нашу думку, перехід ЄС до узгодженої внутрішньої та зовнішньої політики може бути вигідним у майбутньому для України, тому що без проведення реформ в ЄС процес його подальшого розширення на Схід буде вельми проблематичним.

Таким чином, зміни в Євросоюзі назріли, якими вони будуть залежить від того, хто перемає євроскептики чи євроентузіасти. Євроскептики і, насамперед, лідери популістських радикальних рухів пропонують відновлення повноцінних кордонів держав, відмову від євро й запровадження жорсткого державного протекціонізму в економіці. Помірковані праві та ліві політичні партії вважають, що в умовах глобалізації маленькі європейські країни не витримають конкуренції не лише з США та Японією, а й з новими сильними економічними гравцями – Китаєм, Індією, Бразилією. Євроентузіасти ж відстоюють ідею політичного союзу ЄС. Нині країни-члени ЄС розробляють свої пропозиції щодо реформування та надсилають їх до Європейської ради. Зміни потрібні, проте вони не можуть бути проведені примусово. Проект реформ в ЄС потребує попереднього обговорення і узгодження основних напрямків змін та достатньої політичної легітимації.

Список використаної літератури:

1. Вівьорка М. Мораль, культура й виживання Європи / Мішель Вівьорка. // Український тиждень. – 2012. – № 37. – С. 39.
2. Сувова північ: Найбільша загроза для порятунку євро — це дедалі гірша політика економічної допомоги як на півночі, так і на півдні / The Economist Newspaper Limited. // Український тиждень. – 2013. – № 14. – С. 34 – 35.

3. Ще одна слабка ланка: Багатостраждальні уряди в Мадриді та Римі воюють із заборгованістю регіонів / The Economist Newspaper Limited. // Український тиждень. – 2012. – № 31. – С. 30 – 31.

4. Тимченко В. Хорватія вже цього року отримає перші сотні мільйонів євро з фондів ЄС / Віктор Тимченко. // Голос України. – 2013. – 2 липня. – С. 9.

5. Світліший відтінок сірого: Членство у ЄС пішло на користь Болгарії та Румунії, але євробюрократам уривається терпець / The Economist Newspaper Limited. // Український тиждень. – 2012. – № 12. – С. 38 – 39.

6. Бініон М. Скринька Пандори: Перспектива виходу Великої Британії з об'єднаної Європи може призвести до ланцюгової реакції серед інших членів ЄС / Майкл Бініон. // Український тиждень. – 2013. – № 5. – С. 36 – 37.

7. Бініон М. Складна переправа через Ла-Манш: Питання виходу Сполученого Королівства зі складу ЄС дедалі більше поляризує британський політикум / Майкл Бініон. // Український тиждень. – 2013. – № 20. – С. 34 – 35.

8. Коваль А. Мир, котрий трещит по швам / Алексей Коваль. // Зеркало недели. – 2012. – 28 декабря. – С. 6.

9. Незалежна Каталонія: Скандал через гроші й суверенітет / The Economist Newspaper Limited. // Український тиждень. – 2012. – № 39. – С. 20.

10. Трегуб Г. Поль Тібо: «Сучасна проблема ЄС — це його організація і не відкритість до зовнішнього світу. Об'єднана Європа сьогодні дуже зайнята сама собою» / Ганна Трегуб. // Український тиждень. – 2013. – № 8. – С. 42 – 43.

11. Бугрій М. Як урятувати ЄС: Ніколя Тензер про те, як об'єднана Європа може подолати економічні та політичні виклики / Максим Бугрій. // Український тиждень. – 2012. – № 47. – С. 28 –

12. Вибір Європи: Обмежений варіант федералізму — менше зло, ніж розвал єврозони / The Economist Newspaper Limited. // Український тиждень. – 2012. – № 22. – С. 24 – 27.

13. Пагіря О. Декларативна рівність: Марк-Олів'є Падіс про європейську мультикультурність і політичні розбіжності між Францією і Німеччиною / Олександр Пагіря. // Український тиждень. – 2012. – № 13. – С. 34 – 35.